

BRANKO MARUŠIĆ

DJELATNOST SREDNJOVJEKOVNOG ODJELA ARHEOLOŠKOG MUZEJA ISTRE U PULI 1947.-1955.

Kada je bila septembra mjeseca god. 1947. Pula oslobođena, naden je Arheološki muzej Istre (odsada AMI) bez stručnog personala, a s osobljem migrirali su u Italiju i mnogi sitni prethistorijski i antikni predmeti, nešto antiknih kamenih spomenika i sva naučna aparatura. Glavno težište novog stručnog osoblja ležalo je sve do februara mjeseca 1949. god., kada je bio muzej otvoren za javnost, na reorganizaciji muzejskih izložbi. Dok je u novoj muzejskoj postavi usprkos prije navedenoj činjenici o migraciji muzejskih predmeta, ipak donekle dat uvid u povijesna zbivanja i u stanje materijalne i duhovne kulture prethistorijskih i antiknih stanovnika Istre, ostala je srednjovjekovna izložba ograničena uglavnom na prikazivanje likovnog stvaranja na području arhitekture i skulpture; nešto rбина ranosrednjovjekovne keramike iz Vrsara, Oprtlja, Midnjana, Briona, Vizača i nekih nepoznatih lokaliteta i nešto metalnih predmeta iz vremena Seobe naroda, a sve bez ikakvih podataka o okolnostima nalaza, bili su jedini predmeti, koji su govorili o lončarstvu i obradi metala, pa donekle o etničkim nosiocima predmeta.¹ Literatura o srednjovjekovnim grobnim nalazima bila je skromna, a kontrola tih nalaza nemoguća, jer se grobni inventar inače brojnih grobalja nalazio u Trstu, a rekognosciranje nalazišta pokazalo je, da su bila groblja više ili manje eksploatirana do kraja, bilo sa strane A. Puschija, direktora tršćanskog gradskog Muzeja na kraju prošloga i u prvim decenijama ovog stoljeća, bilo sa strane seljaka, koji su prodavali iskopane predmete zastupnicima tršćanskog Muzeja. Izgled srednjovjekovnih naselja, privredna djelatnost stanovništva, etnička slika, razni utjecaji sa strane i između pojedinih etničkih grupa u samoj Istri, izgledi grobova i načini sahranjivanja, i t. d., sva ta pitanja čekala su na obradu zbog zanemarivanja srednjovjekovne arheologije sa strane austrijskih i talijanskih arheologa (austrijski arheolozi bavili su se najviše antiknom i donekle prethistorijskom i starokršćanskom arheologijom, dok su Talijani zanemarivali srednjovjekovnu arheologiju i iz potpuno poli-

¹ Grada je obradena u članku B. Marušića, Staroslovanske i neke zgodnesrednjeveške najdbe iz Istre, Arheološki Vestnik VI/I, Ljubljana 1955, str. 97-113.

tičkih razloga).² Budući da sam time već najavio radni program srednjovjekovnog odjela AMI, prikazat ću sada ukratko rezultate ostvarivanja programa, odnosno sveukupni rad srednjovjekovnog odjela AMI.

I. ARHEOLOŠKA ISKAPANJA

1. *Naselja*. Veća sistematska iskopavanja izvođena su uz pomoć JAZU u god. 1951., 1952. na utvrđenom naselju-gradištu *Stari Gočan*, koje se nalazi na desnoj strani Raše, nekako na polovini puta između Barbana i Svetvinčenta. Iskopano je nešto stambenih objekata, kovačka radionica, preromanička crkva (sl. 1), dio bedema, građenog kamenjem, koje je bilo vezano malterom, mnoštvo grnčarije, a od metala veći broj željeznog oruđa i oružja. Rukovodilac radova, kustos Bačić Boris, ravnatelj AMI, izvjestit će u jednom od idućih brojeva SP potanko o iskopanju i njegovim rezultatima.

Veća sistematska iskopavanja izvođena su u god. 1952., 1953. uz novčanu pomoć Uprave za otoke Brione u utvrđenom naselju u *Gospinoj uvali* na zapadnoj obali otoka. Naselje je bilo napušteno od kasne Antike do kasnoga Srednjega vijeka. Zanimljive rezultate iskopavanja, u toku koga je došlo na vidjelo mnoštvo razne grnčarije (sl. 2), stakla, nešto metalnih predmeta, temeljni zidovi neke veće zgrade pačetrovornog tlocrta, s leznama na vanjskoj površini, cisterna-crkva(?) i ostaci više puta popravljenih malih kuća pravokutnog tlocrta, u temeljima kojih je utvrđen veći broj antiknih spolija, donijet će izvještaj o iskopanju, koji sprema rukovodilac radova Mlakar Štefan, kustos AMI.

U *Muzibelu* kod Štinjana (gradska općina Pula) iskopani su u sklopu ruševina srednjovjekovnog naselja temeljni zidovi neke kuće; kod toga su nađeni brojni ostaci ranosrednjovjekovne grnčarije (sl. 3).

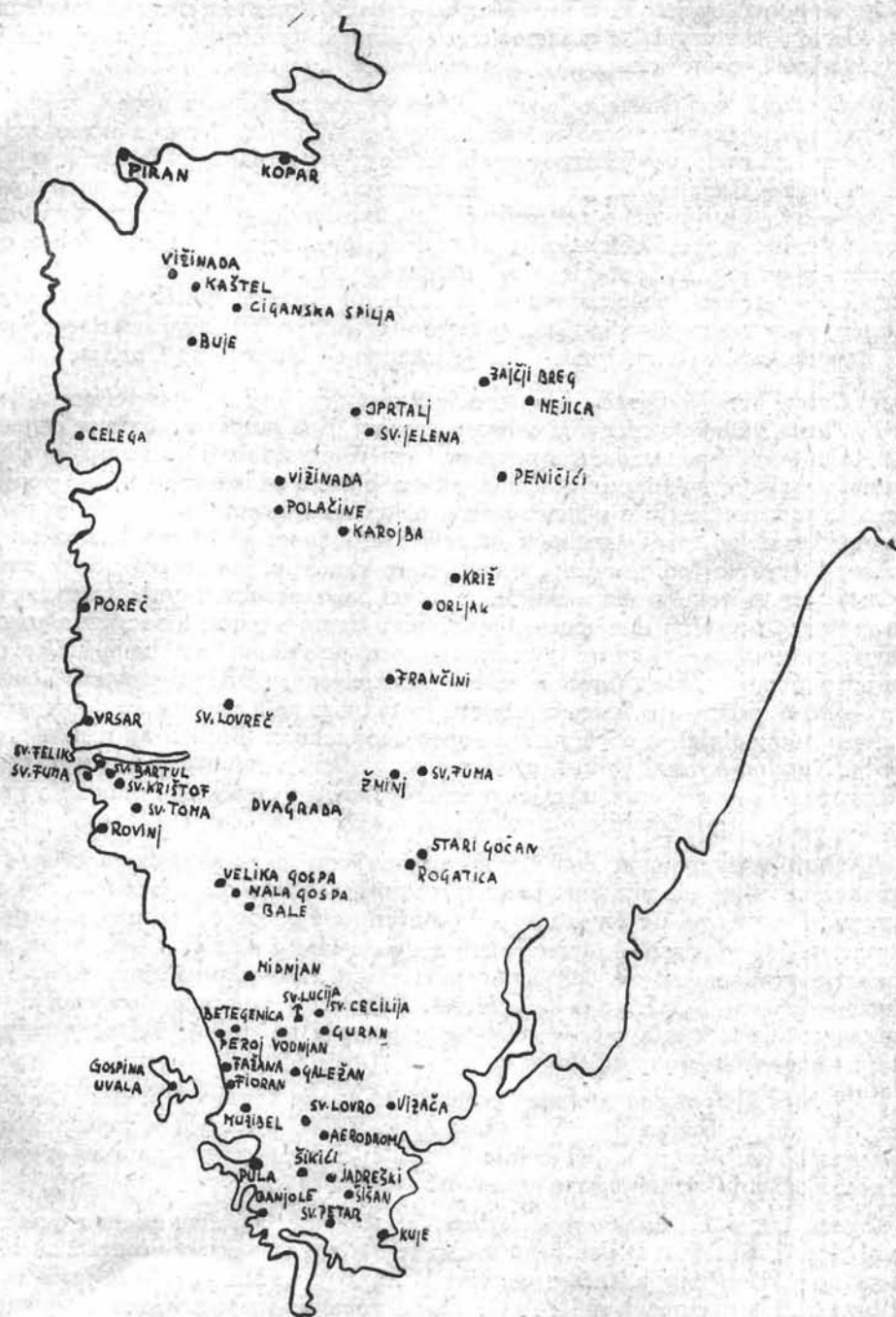
U toku iskopavanja u *Ciganskoj spilji* kod Momjana (općina Buje) utvrđeno je, da su ljudi iskorišćivali spilju kao sklonište u razdoblju Seobe naroda i kasnije, u razdoblju feudalnih ratova.³

2. *Groblja*. Uz veće sistematsko iskopanje starohrvatskog groblja na redove u *Žminju* u god. 1955., o kome će podrobnije izvjestiti u SP Bačić Boris, i već objavljeno manje sondiranje na brežuljku *sv. Margarite u Bujama*,^{3a} vršena su manja sondiranja još 1952. god. na Rogatici, i 1955. god. u Vižinadi kod Kaštela, Čelegi kod Novigrada, Guranu kod Vodnjana, Peroju i 1956. god. u Fažani.

² Da je bila srednjovječna arheologija zaboravljena iz političkih razloga, vidi se iz govora, koji je održao 6. X. 1930. god. F. Salata, regionalni povjesničar i senator kraljevine Italije, na otvorenju Kraljevskog Arheološkog muzeja Istre. On je među ostalim izjavio ovo: »Non preoccupati di dover rivelare inesistenti memorie di altre civiltà (misli na rimsku civilizaciju, B. M.) in questa Provincia o di dover rimuovere mai vedute testimonianti (misli slavenske, B. M.) avverse al nostro diritto di reggere« (Atti e Memorie – otsada AeM, vol. XLII, Pula 1930, str. 229).

³ Potanje vidi u »Izvještaju o iskopavanju Ciganske spilje«, koji je objavio B. Bačić u Godišnjaku podružnica PDH u Rijeci i Puli, Rijeka 1956 (u tisku).

^{3a} B. Marušić, Staroslavenski grob u Bujah, Arheološki Vestnik, VI/II, Ljubljana 1955, str. 338-340.

Na *Rogatici* (općina Vodnjan) iskopao je Bačić Boris uz zidove starokršćanske crkve 5 kosturnica, a u samoj crkvi jednu kosturnicu. U sipu nađena je izvanredno lijepo očuvana ukosnica od bronce, koja ide u VI., VII. st.

U *Vižinadi* kod Kaštela (općina Buje) iskopana su dva groba, jedan u okviru novovjekovnog groblja oko crkve sv. Mihovila, drugi u istom redu, ali izvan zidova novovjekovnog groblja. Rezultat sondiranja je idući: u Vižinadi kod Kaštela nalazi se veće ranosrednjovjekovno(?) groblje na redove, koje je bilo poslije neke cezure radi još žive tradicije djelomice korišteno ponovo u iste svrhe. Zbog atipičnosti nađenih predmeta (2 prstena od bronce, ovratnica od jagoda iz stakla, staklene paste, jantara i rezbarene kosti, vršak strelice s oštricom pačetrovskog prijesjeka, od željeza) etničkog je nosioca zasada još prerano odrediti, iako postoje u grobnoj arhitekturi neke srodnosti sa staroslavenskim grobovima, koje je iskopao A. Puschi oko Oprtlja.

U *Celegi* kod Novigrada iskopano je 9 grobova, koji su razmješteni u dva reda. Dosta duboko u zdravicu ukopani grobovi (dna grobova nalaze se između 80 do 100 cm ispod sadašnje površine zemljišta) obloženi su kamenim pločama, pokriveni poklopnim pločama (sl. 4 a, b), dna su isto tako obično popločena, u jednom je slučaju dvojni grob uokviren zidićem, koji je vezan malterom. Iznad pojedinih grobova nalazi se u jednom ili u dva horizontalna reda zaštitni sloj od pravilno postavljenog kamenja, što stvara utisak male gomile. Iznad i oko grobova nalaze se ostaci od nadgrobničkih gozbi (razna grnčarija, među ostalim dno lonca s plastičnim žigom i jedan lonac, ukrašen na ramenu i unutrašnjoj strani ušća valovnicom, pa odlomci staklenih čašica od svijetlozelenog stakla). Groblje je bilo podijeljeno u više dijelova zidićima, koji su bili zidani djelomice malterom (u takvom zidu nađena je dobro očuvana antikna stela), a djelomice u suhozidnoj tehnici. Budući da nisu u grobovima nađeni grobni prilozci, a od nošnje nađen je samo jedan okvir spone od bronce, i u ovom slučaju je još prerano govoriti o etničkom nosiocu i o vremenu, kada je bilo groblje u upotrebi.

U *Gurani* iskopana su četiri groba uz vanjsku površinu južnoga zida preromaničke crkve sv. Šimuna. Jedan grob, zidan čvrsto od klesanaca, koji su povezani malterom od živoga kreča i stučene cigle, ide po tehnici zidanja i stratigrafiji (s obzirom na temelje crkve i na ostale grobove) u VII., VIII. st., kada je građena crkva, dok idu ostali po nađenim skudelatima mletačkih duždeva na kraj XIII. i u prvu polovinu XIV. st. U grobovima nađeno je još nešto grnčarije, stakla i dvije željezne spine. Svi su grobovi etažni, a pripadaju romanskom stanovništvu.

U *Peroju* iskopana su isto tako 4 groba, i to dva iz kasnoga Srednjega vijeka uz južni zid preromaničke crkve »Kod Mise« i dva, od kojih je možda jedan istovremen sa crkvom, a jedan mladi, uz sjeverni zid crkve. I ovi su grobovi etažni i pripadaju romanskom stanovništvu.

Ispred crkve sv. *Elizeja kod Fažane* istraženo je 6 u živu skalu usječenih grobnica iz VI., VII. st. (sl. 5), 4 grobnice nađene su već spolirane, 2 su bile netaknute. U njima je ležalo po više kostura, a nađen je i 1 željezni nož, 1 brončani instrumenat za čišćenje uha i noktiju, 1 okvir spone s tipičnim

trokutnim okovom na proboj, koji se može pouzdano staviti u VI., VII. st., nešto grnčarije i nešto stakla.

3. *Arhitektura*. Glavna pažnja posvećena je kulturnim objektima, koji su po tlocrtnoj osnovi srodni preromaničkoj crkvenoj arhitekturi u Pribinovu Blatnogradu. God. 1955. vršeno je iskapanje na ostacima *crkve sv. Šimuna u Guranu* kod Vodnjana. Utvrđen je tlocrt pačetvorne građevine s troapsidnim korom; apside zaobljenih uglova ucrtane su u ravno začelje. Grobovi s kraja XIII. i iz prve polovine XIV. st. postavljeni su iznad visine bočnoga ulaza, gdje su bili zidovi izvađeni zajedno s temeljima, pa prema tome crkva već tada nije bila više u upotrebi. U samoj crkvi utvrđene su dvije faze, prva, koju predstavlja dvoranska crkva s pregradom (nađen je »in situ« stylobat pregrade, za stepenicu druge faze upotrebljen je dio pregradnog stupa s urezanim latinskim križem raširenih i zatvorenih krakova, dok je u pločniku druge faze utvrđen ulomak natpisne grede) i pločnikom, i druga, kada su na pločnik prve faze postavili 4 zidana pilastra i dignuli površinu za 30 cm; pločnik druge faze pokrio je stylobat pregrade, koja je tada eliminirana. Iskapanje u Guranu potvrdilo bi mišljenje mađarskih arheologa,⁴ da idu crkve pačetvornog tlocrta s troapsidnim korom i ucrtanim apsidama u Istri već u VIII. st. i da možemo u Istri tražiti građevinare i klesare, koji su gradili crkve u Pribinovoj Donjoj Panoniji.

U toku manjeg raščišćavanja utvrđen je tlocrt crkve *sv. Mikule u Banjolama* kod Pule, koji je sličan tlocrtu god. 850. posvećene Marijine crkve u Blatnogradu. Nađeni arhitektonski ostaci – dva prelombardska kubna kapitela, postavljaju terminus post quem oko god. 750.⁵

God. 1952. izvršeno je manje iskapanje na *sv. Platonu kod Osora*, gdje je dobiven tlocrt manje dvoranske crkve s dvije izbočene polukružne apside i nađeno nešto kamenog crkvenog pokućstva iz vremena oko god. 800.⁶

God. 1953. je u toku zaštitnog iskapanja potanko proučena crkva *sv. Mikule u Puli*, građevina iz VI. st., s ravnskom apsidom i polihromiranim pavimentalnim mozaikom, koji je ukrašen geometrijskim uzorcima (sl. 6).⁷

Iste godine iskopana je u Puli između crkve sv. Mikule i bazilike Marije Formoze široka apsida, koja je pripadala kompleksu samostanskih zgrada ispred bazilike Marije Formoze. Zidovi apside postavljeni su na antikni pavimentalni mozaik koji se nalazio u atriju antikne villae urbanae. Kod iskapanja u sipu nađen je ulomak križa (inv. br. S 289, sl. 7) od mramora. Baza križa ukrašena je troprutastom valovitom viticom i srcolikim listovima, u koje su svrdlom izdubena kružna oka. Ulomak je visok 47 cm, širok 21 cm i debeo 8 cm. Stavljam ga u vrijeme oko god. 800.

⁴ D. Dercsenyi, L'Eglise de Pribina a Zalavar, Études Slaves et Romaines, II, Budapest 1948, str. 85–100.

⁵ Vidi članak B. Marušića, Dva spomenika zgodnjesrednjeveške arhitekture iz južne Istre, Arheološki Vestnik, VII, Ljubljana 1956 (u tisku).

⁶ Vidi članak B. Marušića, Novi spomenici ranosrednjovjekovne skulpture u Istri i na Kvarnerskim otocima, Bulletin Instituta za likovne umjetnosti, G. IV, br. 8, Zagreb 1956, str. 12–13, sl. 2, tabla 3.

⁷ Vidi navedeni članak B. Marušića (Dva spomenika).

II. REKOGNOSCIRANJE TERENA

Pri raznim obilascima širom čitave Istre pronađena su na raznim mjestima nova, nepoznata srednjovjekovna nalazišta i spomenici, pa pregledani već iz literature poznati nalazi.

1. *Naselja*. Zbog ekonomske eksploatacije, feudalnih ratova i raznih zaraznih bolesti izgubio je mletački dio Istre u XIV. i XV. st. veći dio svoga stanovništva, brojna su naselja opustjela, a na njihovu mjestu nalaze se danas ruševine prekrivene dračom i travom. Pošto ima AMI u nacrtu izradu arheološke karte srednjovjekovnih nalaza u južnoj Istri, bilo je potrebno, da se kao osnova za dalji rad i konačnu obradu raznih pitanja iz područja povijesti kolonizacije južne Istre u Srednjem vijeku točno unesu na geografske karte (1 : 25.000) po mogućnosti sa starom toponomastikom, koja nam je poznata iz savremenih pisanih izvora i katastarskih mapa, ostaci i ruševine srednjovjekovnih naselja. Dosada su djelomice obrađeni sektor zapadno od ceste Pula-Pomer i kompleks između Pule-Loborike-Divšića-Vodnjana-Bala-Peroja i Fažane. Ostaci naselja Guran i Midnjan izgledaju naročito prikladni za veća sistematska iskopavanja.

2. *Groblja*. Rekognoscirana su već iz literature poznata nalazišta staroslavenskih groblja Mejica kod Buzeta, Zajčji breg kod Velikog Mluma, Sv. Jelena kod Oprtlja, Peničići kod Svih Svetih i Kaštel kod Buja. Usprkos temeljitoj eksploataciji ovih groblja nameće se potreba, da se izvedu još neka probna sondiranja na Mejici i ispod pločnika u crkvi sv. Jelene kod Oprtlja. Crkva sv. Jelene je romanička građevina - freske u njoj su iz druge polovine XV. st. - te je vjerojatno postavljena na mjesto staroslavenskog, u suštini neznabožačkog groblja. Ukoliko je navedena hipoteza točna, nalaze se možda ispod pločnika u crkvi još neoštećeni staroslavenski grobovi. U obzir dolazi još sondiranje na Zajčjem bregu, gdje su god. 1954. pronašli glagolsku natpisnu ploču.

Grobovi žminjskoga tipa utvrđeni su kod *Dvagrada* (općina Rovinj).

Veće groblje na redove s kosturnim grobovima, koji su bili obloženi kamenim pločama, nalazilo se po pričanju Gortana Živka iz Berma na *Orljaku iznad Berma*; groblje je uništeno kod kopanja jama za loze.

Ranom Srednjem vijeku pripadalo je vjerojatno i manje groblje na *Križu kod Grdog sela* (općina Pazin). Tu su naišli god. 1935. na jugozapadnom dijelu prirodnog humka kod izravnjanja zemljišta na 7 kosturnih grobova, u kojima su bila uz odrasle osobe pohranjena i djeca. Neki grobovi bili su u cjelini obloženi kamenim pločama, a neki samo uz gornji dio kostura. Grobovi su bili pokriveni u dužini kamene obloge i poklopnim, t. j. vodoravno položenim pločama. Mrtvacu su bili u grobove položeni tako, da je bila glava okrenuta prema zapadu i ne prema istoku, kao što je slučaj u dosada poznatim staroslavenskim grobovima u Istri. Nije isključeno, da grobovi pripadaju razdoblju Seobe naroda. Od inventara nađeni su željezni vršak strelice i velika pasna spona, koje je vlasnik zemljišta, seljak Pulić Antun iz Belići, nažalost zabacio.

3. *Skulptura*. Kod rekognosciranja terena evidentirani su brojni spomenici skulpture iz starokršćanskog, bizantskog, preromaničkog i ranoromaničkog

razdoblja. Neke od ovih sam već objavio,⁸ a opis nekih, koji su nađeni poslije predaje rukopisa, dajem u idućem tekstu.

Pula, Medulinska ul. br. 22. Na zidane pilastre kod ulaza u dvorište postavljena su na originalne baze okruglih stupova dva skoro potpuno jednaka, dobro očuvana kapitela (sl. 8) od vapnenca. Svaki kapitel ukrašen je u dva reda s 8 glatkih, prema van ispruženih listova; ugaoni listovi u drugom redu sulicasti su i užlijebljeni na bočnim stranama. Uz ovaj motiv, koji je preuzet sa starokršćanskih kapitela iz polovine V. st., nalazi se na kapitelima motiv voluta s troprutastim strukovima, koji su klesani u tehnici kosoga usjeka. Zbog toga stavljam kapitеле s nekom rezervom na početak IX. st.⁹ Promjer donje strane prvoga kapitela je 22 cm, visina 44 cm, veličina gornje horizontalne strane 43 cm × 43 cm, a promjer donje strane drugoga kapitela je 36 cm, visina 47 cm, veličina gornje horizontalne površine 46 cm × 46 cm.

Šikići. Za gredu iznad prozora god. 1875. zidanog hljeva u Šikićima br. 21. (vlasnik hljeva je Božac Antun) upotrebljen je na donjoj i lijevoj strani odbijen pregradni pilastar (sl. 9a) od vapnenca, koji je ukrašen talasastom zabljenom viticom. Od vitice se odvajaju na desnoj strani stupa u pravilnim razmacima koso postavljene volute dvoprutastih strukova, a na lijevoj lozini listovi; polje između listova i vitice ispunjeno je grozdovima i u jednom slučaju figurom divljega prasca. Očuvana visina stupa iznosi 100 cm, očuvana širina 18 cm, a deo je 16 cm. Stup, koji je donesen s ruševina jedne od dviju crkvi srednjovjekovnog naselja Turtiliana (stanovnici Šikića nazivaju ga danas Turčan).¹⁰

Jadreški. Na vanjskoj površini začelja »Čalićeve štale« nalazi se odlomak s dvije strane odbijene uokvirene grede od vapnenca, koja je ukrašena s dvije nasuprot postavljene talasaste crte, koje su urezane u ukrasno polje i neodređenim motivom (možda žitni klas) između crta. Očuvana širina grede je 33 cm, visina 14 cm.¹¹

Šišan. Na vanjskoj površini zapadnog zida groblja vidi se odlomak na dvije strane odbijene i na jednoj strani oštećene grede (sl. 9b) od vapnenca. Ukrasno polje podijeljeno je u dva dijela: gornji je ispunjen uspravno postavljenim kukama širokih strukova, donji širokotračnom viticom, kojoj je gornja površina paralelna s poljem, na koje je ukras postavljen. Od vitice se naizmjenično odvajaju stilizirani palmi listovi, a kod kuka očuvan je u jednom primjerku još pokušaj izvedbe troprutastog struka, pa možemo tako gredu staviti u razdoblje rane romanike. Očuvana širina grede je 75 cm, očuvana visina 23 cm.¹²

⁸ B. Marušić, n. d. (Novi spomenici).

⁹ M. R. Mirabella (AeM, XLVII, str. 305–306) nije svratio pažnju na troprutaste strukove, pa uspoređuje kapitеле sa starokršćanskim kapitelima iz pol. V. st., koji su nađeni kod iskapanja bazilike sv. Felčite u Velikom polju kod Pule (A. Gnirs, Frühe christliche Kultanlagen im südlichen Istrien, Jahrbuch des kunsth. Inst., Heft I–IV, 1911, str. 34, sl. 30, 33).

¹⁰ Naselje Turtilian i crkve pominje B. Schiavuzzi u članku »Attraverso l'agro colonico di Pola«, AeM XXIV, Poreč 1908, str. 151–152.

¹¹ Ulomke »bizantske« skulpture pominje i B. Schiavuzzi, n. d., str. 141.

¹² Ulomke »bizantske« skulpture u Šišanu pominje V. Monti u »Cenni storici di Sissano«, Poreč 1911, str. 10 (ulomak u dvorištu kuće Šandri nestao je kod rušenja dvorišne ograde).

U zidove groblja ugrađeno je još nešto spolija, među ostalim i dva odlomka polukružnih prozora, ali nažalost tako, da je danas vidljiva samo neukrašena strana, pa će zato trebati sumnjive odlomke izvaditi iz izdova.

Sv. Petar kod Medulina. U suhozidnoj ogradi ispred romaničke seoske crkvice i lijevo od nje s pačetrovnom brodom i polukružnom izbočenom apsidom, koja je nešto uža od broda, nađeni su ovi odlomci kamenog crkvenog pokućstva:

1. Dva ulomka raščlanjenog polukružnog portala od vapnenca. Širina raspona jednoga je 26 cm, a drugoga 16 cm, visoki su 12 cm, dok njihova debljina iznosi 21 cm.

2. Dio stupića s jednostavnom glavicom od vapnenca. Očuvana visina stupića je 40 cm, promjer 14 cm, veličina gornje horizontalne površine glavice je 14 cm × 14 cm.

3. Dio nedovršenog akroterija od vapnenca. Visina akroterija je 16 cm, promjer donje strane 11,5 cm, širina gornje horizontalne površine je 14 cm.

4. Dio grede od vapnenca. Ukrašen je dvoprutastim lukovima, između kojih su trokutne udubine. Ulomak je visok 15 cm, debeo 10 cm, a očuvana širina iznosi 36 cm. I taj je odlomak, što se same izrade tiče, nedovršen, što navodi na pomisao, da je kameno crkveno pokućstvo klesano na licu mjesta, a kod rada oštećeni dijelovi su zabačeni i kasnije umetnuti u ogradu.

Galežan. Na vanjskoj površini desnoga zida gotičke crkvice sv. Antuna uzidani su kao spolije:

1. Ulomak pregradnog pilastra od vapnenca. Stup je na gornjoj strani uokviren širokim i glatkim, a na lijevoj malo užim okvirom. Na desnoj strani je oštećen, na donjoj odbijen. Ukrasno polje ispunjeno je troprutastim kompliciranim pletrom, koji je sastavljen od kružno-čvornog pletera, kombiniranog s prepletom nasuprot postavljenim troprutastim perecima, koji su povezani dijagonalno postavljenim cik-cak trakama. Čitav uzorak izveden je u jednom potezu. Zbog njegove kompliciranosti stavljam stup na kraj X. st. Ulomak je visok 45 cm, a širok 28 cm.

2. Kao prije, samo da je ulomak zaključen na donjoj, oštećen na lijevoj i odbijen na gornjoj strani (sl. 10a). Ulomak je visok 50 cm, a širok 28 cm.

3. Dio pregradne ploče (sl. 10b) od vapnenca. Okvir ploče je sličan okviru stupa. Ploča je na tri strane cjelovita, na desnoj odbijena. Ukrasno polje ispunjeno je uz gornji i donji okvir nizom troprutastih dvojnih rombova s petljama na uglovima, koji se nalaze u sredini ukrasnog polja; petlje susjednih rombova međusobom se isprepleću. Kompliciranost uzorka i isti okvir kao na stupu pod br. 1, 2 stavljaju ploču, koja je visoka 80 cm, a u očuvanoj širini široka 45 cm, u drugu polovinu X. st.

4. Na vanjskoj površini desnoga zidića crkvi dozidanog trijema uzidan je prozorski (?) pilastar (sl. 10c) od vapnenca,¹³ koji je cjelovit sa svih strana. Ukrasno polje, koje je uokvireno raščlanjenim okvirom, ispunjeno je troprutastim krugovima i u uglovima volutama, kojih strukovi su široki. Krugovi su povezani s dvije nasuprot postavljene cik-cak trake; gornja je dvoprutasta,

¹³ Ovaj spomenik pominje W. Gerber u »Altchristliche Kultbauten Istriens und Dalmatiens«, Dresden 1912, str. 80 kao »ein kleines byzantinisches Fragment«.

donja troprutasta. Ispunjeni su četveroprutastim jednakokrakim križevima sa završnim volutama i pačetrovornim ulošcima na spoju krakova. Stup je visok 83 cm, širok 36 i deo 17 cm. Degenerirani motiv kružno-čvornog pletera i četveroprutasti krakovi križa stavljaju stup već u ranu romaniku ili barem na prijelaz iz pleterne u ranoromaničku skulpturu.

Sv. Lovro kod Šijane. God. 1941. došli su kod gradnje vapnenice na vidjelo ostaci iz pisanih izvora¹⁴ poznate crkve sv. Lovre, za koju se dotada nije znala točna ubikacija, izgled i vrijeme gradnje. Tlocrt crkve, kako nam ga daje M. R. Mirabella, zanimljiv je, jer se uz njega vidi, da se radi u biti o dvoranskoj crkvi s troapsidnim korom; srednja, polukružna apsida je izbočena, lijeva i desna ucrtane su u ravno začelje. Tako se crkva sv. Lovre u tlocrtnoj koncepciji na jednoj strani približuje Eufrazijevoj bazilici u Poreču, koja je građena u pol. VI. st.¹⁵ (i kod Eufrazijeve bazilike je inače 6-kutna srednja apsida izbočena, a polukružne bočne gotovo sasvim ucrtane) i koja je prema tome ipak djelovala na preromaničku crkvenu arhitekturu u Istri,¹⁶ a na drugoj strani je srodna grupi crkava, u kojima su sve (dvije ili tri) apside ucrtane u ravno začelje. Antika je ostavila svoj utjecaj u crkvenom pločniku, koji je (kao u trobrodnoj crkvi u Guranu i Banjolama kod Vodnjana te u crkvi sv. Martina u Midnjanu) sastavljen od spika u obliku ribljeg uzorka (opus spicatum).

U ruševinama crkve i djelomice već u krečani vapnenici nađena je uz dije- love prozorske rešetke, pilastriće s ucrtanim križem i natpisne frustule, gotovo u cjelini očuvana pregrada od vapnenca, koju stavlja M. R. Mirabella u VIII. st.¹⁷ Pregrada (sl. 11) s inv. br. S 163 nalazi se danas u lapidariju AMI, u dvorani VI, koja je postavljena nanovo u jesen 1948. Ulaz u sredini pre- grade flankiran je na lijevoj i desnoj strani letvičasto uokvirenim pilastrom i stupom, koji je završen kapitelom. Kapiteli nose polukružni luk i grede. Desni pilastar ukrašen je troprutastom cik-cak tekućom trakom s petljama na zaokretima, lijevi troprutastim kružno-čvornim pleterom, koji je ispresijecan s dvije dijagonalno postavljene cik-cak tekuće trake. Stupovi, koji su klesani s pilastrom i kapitelom u jednom komadu, okruglog su prijesjeka, a prsten, koji je dvoprutast na lijevom i troprutast na desnom stupu, naznačuje prijelaz u kapitel, koji je ispunjen s 8 glatkih, prema van uspruženih listova i s 8 na- opakom postavljenih sidara, kojih strukovi su troprutasti i klesani, jednako kao i pruci prstena, u tehnici kosoga usjeka. U dva dijela raščlanjeni polukružni luk, koji zapravo malo prelazi u ravnoj crti polovinu kruga, u prijesjeku je šesterokutan. Ukrašen je u donjem dijelu s dvije talasaste troprutaste trake, koje se isprepleću i u gornjem dijelu kukama, kojih strukovi su dvoprutasti. Kuke idu s desne i lijeve strane luka tako, da se na vrhu luka sastaju u suprot-

¹⁴ B. Schiavuzzi, n. d., str. 138.

¹⁵ Vidi tlocrt u B. Molaioli, *La basilica Eufrasiana di Parenzo*, Padova 1943.

¹⁶ Ovu tezu zastupa švicarska povjesničarka umjetnosti V. S. Steinmann-Brodbeck u raspravi »Herkunft und Verbreitung des Dreiapsidenchores«, koja je objavljena u *Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte*, Basel 1939, Bd. I, H. 2, str. 73-74, 94; vidi o tome još u članku L. Karamana, *A propos de l'église de Pribina a Blatnograd - ville de Salata*, *Archaeologia Jugoslavica*, I, Beograd 1954, str. 92, 93.

¹⁷ AcM, LIII, Venezia 1949, str. 270.

nom stavu. Letvičasto uokvirene grede ispunjene su uspravno postavljenim, među sobom spojenim kukama, a u široke strukove luka uparana su dva žljeba. Klesanje u tehnici kosoga usjeka na gredi nije dosljedno izvedeno, budući da su površine između žljebova paralelne s površinom, na koju je ukrasni motiv postavljen. Pregradne ploče, koje su bile, sudeći po spojnim utorima na pilastrima, visoke 65 cm i debele 6 cm, nisu nađene; M. R. Mirabella misli, da su bile drvene.¹⁸ Visina pregrade od stylobata do vrha luka je 227 cm, očuvana širina 367 cm, širina otvora je 59 cm, a debljina pilastara i greda 18 cm. Pregradu stavljam po polukružnom luku, među sobom spojenim kukama na gredama i nedosljednosti u tehnici klesanja kao i po ukrasnim uzorcima, na prijelaz između srednje etapne i zrele faze u pleternoj skulpturi, t. j. u vrijeme malo prije god. 800. Ovu dataciju potvrđuje i pločnik od spika i upotreba antiknih spolija kod oltara.¹⁹

Fioran kod Fažane. Iz lapidarija u zgradi Instituta za jadranske kulture u Fažani (bivša vila Fragiaco) prevezeni su u AMI uz antikna lapida ovi spomenici ranosrednjovjekovne skulpture:

1. Ulomak stupa (inv. br. S 213, sl. 12a) s kapitelom od mramora. Na jednoj od vertikalnih strana je potpuno oštećen, na drugoj je oštećen u gornjoj polovini. Prsten na prelazu iz stupa u kapitel je širok i zaobljen, dok je sam kapitel ispunjen s četiri ugaona narezuckana akantova lista, kojih rubovi su oštro postavljeni na osnovno polje. Abakova ploča je široka, abakov cvijet stiliziran. Kapitel je visok 32 cm, promjer donje strane je 20 cm, veličina gornje horizontalne stranice je 22 cm × 22 cm. Vrijeme izrade: VI., VII. st.

2. Stup s pačetrovnom bazom i lisnatim kapitelom (inv. br. S 212, sl. 12b), od vapnenca. Prsten na prijelazu iz sredine nabreknutog stupa u kapitel je dvoprutast, pruci su zaokruženi. Kapitel je ispunjen s četiri ugaona, široka, prema van ispružena lista i s četiri centralna suličasta lista. Visina stupa s bazom i kapitelom iznosi 95 cm, visina baze 5 cm, veličina njezine donje strane 17 cm × 17 cm, visina kapitela 14 cm, promjer donje strane kapitela 17 cm, veličina gornje horizontalne površine kapitela 18,5 cm × 18,5 cm. Vrijeme izrade: V.–VIII. st.

3. Ulomak pregradne ploče (inv. br. S 214, sl. 12c), od mramora. Ploča je na sve četiri strane odbijena, ali se po ukrasu naslućuje, da je na desnoj strani skoro zaključena. Ukrašena je kompliciranim pletrom, koji je sastavljen od troprutastog kružno-čvornog pletera, isprepletenog s dvije dijagonalno postavljene cik-cak tekuće troprutaste trake, koje prelaze na zaokretima pomoću petalja u lukove. Kako se čini, po očuvanom odlomku su dijagonalno postavljene cik-cak tekuće trake izvedene u jednom potezu, jer prelaze u uglovima ploče u osmice, koje su među sobom povezane. Veličina ulomka je 29 cm × 37 cm, debljina 12 cm. Vrijeme izrade: kraj X. st.

Sv. Lucija kod Vodnjana. Nekoliko stotina metara sjeverno od željezničke stanice u Vodnjanu nalazi se manja, u tlocrtu pačetrovna crkvice sv. Lucije.^{19a}

¹⁸ Ibidem iz III. st.

¹⁹ Dva kapitela od vapnenca iz III st., koji su služili kao osnova oltara pobočnih apsida i antikni užlijebljeni stup, nosač oltarne ploče u srednjoj apsidi, nalaze se sada na bivšoj stanciji De Marchi.

^{19a} D. Rismondo, Dignano d'Istria, Ravenna 1937, str. 195.

U vanjsku površinu desnoga zida uzidan je kao spolija ulomak letvičasto uokvirene pregradne ploče (sl. 13a) od vapnenca, koja je odbijena na dvije strane. Ploča je ukrašena kružno-čvornim troprutastim pleterom; krugovi su ispunjeni rozetom, koje listovi rotiraju i jednakokrakim križem sa završnim volutama, dok su polja između krugova ispunjena trolisnim liljanima. Veličina ulomka je 34 cm × 65 cm. Vrijeme izrade: početak IX. st.

Sv. Cecilija kod Uodnjana. Na stanciji sv. Cecilije uzidan je kao spolija ulomak grede od vapnenca. Lice grede podijeljeno je u dva dijela: donji je ukrašen s dvije talasaste troprutaste trake, koje se među sobom isprepleću, gornji kukama srednje etapne faze. Ulomak je donesen s ruševina preromaničke crkve sv. Cecilije, koja se nalazi u blizini stancije. Očuvana širina grede je 34 cm, visina je 15 cm.

Rogatica. Već B. Schiavuzzi je naišao u selima, koja leže oko brežuljka Rogatice, na kameno pokućstvo, koje su seljaci donijeli s ruševina stare (po B. Schiavuzziu bizantske) crkve na Rogatici.²⁰ Kod već spomenutog iskapanja pronašao je B. Bačić u selu Poljaci starokršćanski kapitel od vapnenca, koji je sličan kapitelu iz zaliva Kuje kod Ližnjana,²¹ a u Petehima, u vanjskoj površini zadružnog hljeva, sa svih strana odbijenu ploču (sl. 13b) od vapnenca. Ovaj ulomak ukrašen je gramžljivom pticom i stiliziranim drvetom. Pojedinih na trupu ptice dobivene su laganim urezima. Veličina ulomka je 20 cm × 30 cm, a stavljam ga po motivu i tehnici urezivanja u razdoblje Seobe naroda, iako nije isključeno, da ide među spomenike ranoromaničke skulpture.

Rovinj. Na vanjskoj površini desnoga zida crkve sv. Fume u Rovinju uzidani su kao spoliji mramorni pilastar s talasastom viticom, od koje se naizmjenično odvajaju lozini listovi i grozdovi (visina stupa je 100 cm, širina 35 cm) i letvičasto uokvireni pregradni pilastar od vapnenca, koji je ukrašen s dvije dijagonalno postavljene cik-cak tekuće trake, koje prelaze na zaokretima pomoću petalja u lukove. Očuvana visina stupa je 75 cm, širina 18 cm.

Dvagrada. Na unutrašnjoj strani prve lijeve arkade romaničke crkve sv. Sofije uzidan je kao spolija ulomak pilastra od vapnenca (sl. 13c), koji je ukrašen dvojnomo troprutastom cik-cak trakom s petljama na zaokretima.²²

Vižinada. Na području jedne kuće u blizini zvonika uzidana je kao spolija pregradna ploča od vapnenca, koja je cjelovita na jednoj, a odbijena na ostalim stranama. Okvirni stup ploče ukrašen je s dvije troprutaste talasaste trake, koje se među sobom ritmično isprepleću, dok je osnovno ukrasno polje ispunjeno kompliciranim pleterom, koji je sastavljen od troprutastih koncentričnih krugova – veći krugovi povezani su čvorovima, a ovi su isprepleteni dijagonalno postavljenim troprutastim trakama, sa talasastim završetkom, koji prelazi u susjedni krug. Ploča je široka 53 cm, visoka 45 cm. Vrijeme izrade: kraj X. st.

²⁰ Atti del Museo civico di Pola, A. III, 1904, str. 4; AeM vol. XVI, Poreč 1900, str. 415; W. Gerber, n. d., str. 80–81.

²¹ B. Marušić, n. d. (Novi spomenici), str. 10.

²² W. Gerber, n. d., str. 76.

Karojba. U vanjsku površinu začelja nagrobne crkvice sv. Andrije uzidan je kao spolija ulomak letvičasto uokvirenog pilastra (sl. 14b), koji je ukrašen troprutastom talasastom viticom, od koje se naizmjenično odvajaju stilizirani trolistovi. Vapnenac. Ulomak je visok 52 cm, širok 23 cm, debeo 14 cm. U vanjsku površinu lijevoga zida uzidana je isto kao spolija prozorska greda od vapnenca. Ukrašena je s dvije troprutaste talasaste trake, koje se među sobom isprepleću; u zavijucima su kuglice. Ulomak je širok 17 cm, visok 40 cm, debeo 12 cm.

Budući da je crkvice sv. Andrije romanička građevina pačetvornog tlocrta, zidana u pravilnim horizontalnim slojevima (sl. 14a), stavljam uzidane spolije u drugu polovinu VIII. st., iako bi po uzorcima mogle ići i na izmak zrele pleterne dekoracije, odnosno u ranoromaničku arhitekturu.²³

Odlomci kamenog crkvenog pokućstva s pleternim ukrasom nađeni su i prevezeni u AMI još sa ovih lokaliteta: trobrodna crkva u Guranu kod Vodnjana i trobrodna crkva Velike Gospe kod Bala. Na ove, kao i na spomenike skulpture, nađene kod crkve sv. Foške kod Žminja, sv. Elizeja kod Fažane i sv. Martina u Midnjanu kod Vodnjana, vratit ću se drugom prilikom, jer sm na navedenim objektima predviđena iskapanja, koja će donijeti nove građe i dati tlocrte stilski zanimljivih, više puta građenih crkava.

Na kraju bih još napomenuo, da su inventirani svi spomenici ranosrednjovjekovne skulpture u lapidariju AMI, gradskog Muzeja u Poreču, zbirke na Brionima, zbirke u Osoru, u Sv. Lovreču Pazenatičkom, kotarskom Muzeju u Koprnu kao i spoliji, koji su uzidani u piransku krstionicu, kod glavne crkve u Vodnjanu i u crkvi sv. Martina u Banjolama kod Vodnjana.

4. *Arhitektura.* U rano proljeće 1951. god. evidentirani su spomenici crkvene arhitekture između Rovinja i južne obale Linskoga kanala. Posjećena su ova nalazišta: Sv. Krištof, Sv. Bartul, Sv. Fuma u Solinama, Sv. Feliks i Sv. Toma. Snimljene su i fotografirane crkva sv. Krištofa, koja je dobro očuvana, crkva sv. Fume, s koje su malo poslije Drugoga svjetskog rata seliaci odnijeli krov iznad broda, crkva sv. Tome, koju je zadesila ista sudbina i ostaci crkve sv. Bartula. Od crkve sv. Feliksa nije ostalo ništa više, jer su u toku II. svjetskog rata Nijemci upotrebili svu kamenu građu za zidanje vojničkih utvrda.

Crkva sv. Krištofa, sva skrivena među maslinama, nalazi se na istočnom završetku Biskupije, plodne ravnice, koja se prostire u jugoistočnom pravcu od zaljeva Soline prema unutrašnjosti. Sa sjeverne strane graniči skoro uz samu morsku obalu na ravnicu brežuljak Arno s kotom 34; na istočnim padinama brežuljka nalazi se stari kamenolom, gdje su vadili sarkofage i klesali crkveno kameno pokućstvo, a negdje u sredini ravnice nalazila se vjerojatno starokršćanska bazilika. U samom kamenolomu lijepo se vidi mjesto, s koga je izvađen jedan sarkofag, a nađen je i jedan nedovršeni sarkofag i nedovršena kolonica s jednostavnom glavicom.²⁴ U literaturi se crkva sv. Krištofa

²³ M. R. Mirabella datira ulomke s istim uzorkom, koji su nađeni u ruševinama crkve sv. Benedikta kod Sv. Lovreča Pazenatičkog, u VII. st. (AeM, LIII, Venezia 1949, str. 424).

²⁴ Ovaj nalaz pominju i Carlo de Franceschi u pismu P. Kandleru (AeM, XL, str. 278) i A. Gnirs u članku »Antike Siedlungsplätze im Küstengebiet zwischen Rovigno und Canale di Leme«, (Mitt. Z. K., XXVIII, 1901, str. 487.)

slabo spominje. G. Caprin je označuje kao romaničku građevinu iz XI. st., i navodi, da su god. 1869. skinuli nadvratnu gredu, koja je bila ukrašena životinjama i emblemima.²⁵ A. Puschi pominje rimsko-bizantske, u plitkom reljefu izrađene dovratnike i drugu skulpturu.²⁶ I danas potvrđuje bjelina nadvratne grede istinitost Caprinova navoda. Neodređenost Puschijeva zapisa i činjenica, da za vrijeme njegovog rekognosciranja nadvratna greda nije bila više na izvornom mjestu, kazuju, da on sam nije bio na licu mjesta, nego da je uneo podatak u svoje bilješke na osnovu pričanja drugih. Tlocrt crkve (sl. 15) je običan: izduženi pačetrovni brod, na koga se nadovezuje izbočena polukružna apsida, koja je u svom rasponu nešto uža od broda. Ali zato su vanjske površine pročelja i bočnih zidova bogato ukrašene plitkim slijepim lukovima, (sl. 16 i 17) koji razbijaju jednoličnost zidnih ploha i stavljaju građevinu među značajne spomenike romaničke arhitekture u Istri. Osobito je slijepim lukovima bogato ukrašeno pročelje: široki i niski luk nalazi se odmah iznad vrata, u prvom redu, a iznad njega, u drugom redu, je široki luk s dvojnim polukružnim završetkom i konzolom u obliku plastično vajane ljudske glave na spoju polukružnih završetaka. Svaki od bočnih zidova ukrašen je sa šest izduženih slijepih lukova. Crkva nije oskudijevala na svjetlosti: uz dva pravokutna prozora lijevo i desno od ulaza nalaze se u svakom od bočnih zidova po tri polukružna prozora. Vanjska površina crkve je ožbukana. Krovna konstrukcija u obliku sedla je drvena, krov sam je pokriven žlijepcima. Apsida je po običaju pokrivena kamenim pločicama (škriljama).

Crkva *sv. Bartula* je obična romanička građevina s polukružnom izbočenom apsidom, koja je nešto uža od pačetrovnoga broda.

Zanimljiva je crkva *sv. Fume* na sjevernim padinama istoimenog brežuljka. Kako su već istakli Carlo de Franceschi i A. Puschi,²⁷ crkva je građena na antiknim ruševinama. Podijeljena je stepenicom u dva dijela: dosta kratki pačetrovni brod i troapsidni kor s transeptom (sl. 18, 19). Srednja apsida je u planu pačetrovna, i izbočena iz ravne linije bočnih apsida, koje su u planu isto tako pačetrovne. Svaka apsida nadsvodena je polukupolom, koju nose ugaone trompe, a zaključuje prema brodu kod srednje apsida dvojni luk, kod bočnih običan luk. U glavnoj osovini svake apsida nalazi se u visini trompa po jedan mali i uski polukružni prozor, koji se prema vanjskoj strani raširuje stepeničasto (gledano u prijesjeku). Brod i transept bili su pokriveni sedlastim krovom: drvena konstrukcija ležala je na pročelnom zabatu i zabatu, koji je građen iznad apsidnih lukova. Nešto niži krov srednje apsida bio je isto tako sedlast, dok imaju još niži krovovi bočnih apsida oblik pulta. U srednjoj apsidi nalazi se zidani oltar. Vjerojatno je, da će predviđeno raščišćavanje ruševinom zatrpanih dijelova i manja sondiranja u samoj crkvi i oko crkve donijeti na svijetlo nove elemente, koji će poslužiti za točnije datiranje crkve. Zasada smatram, da je *sv. Foška* romanička građevina, koja je u direktnoj vezi s tipom preromaničkih građevina, za koje su tipične u planu pravokutne apsida, nadsvodene polukupolama, koje nose ugaone trompe:

²⁵ G. Caprin, *L'Istria nobilissima*, I, Trst 1905, str. 79.

²⁶ *Archeografo Triestino (odsada AT)*, III. S., vol. XIV, Trst 1927-28, str. 253.

²⁷ *AeM*, XL, str. 278; *AT*, III. S., vol. XIV, str. 254.

apside (dvije ili tri) ucrtane su unutar ravnog začelja. U južnoj Istri sam god. 1955. istražio više objekata ovoga tipa (sv. Foška kod Peroja, crkva »kod Mise« u Peroju, Mala Gospa kod Bala i trobrodna bazilika u Guranu kod Vodnjana), ali ove objekte ću obraditi u vezi s izvještajem o iskapanju crkve sv. Šimuna u Guranu i s obradom skulpture, koja je nađena u ruševinama trobrodne bazilike u Guranu, pa ih zato ovdje samo pominjem.

Mislim, da možemo i u raščlanjenosti vanjskih zidnih površina crkve sv. Krištofa nazreti u prvom redu utjecaj dekorativnih oblika, koji se javljaju u Istri već u starokršćanskoj arhitekturi (dosta jake lezene bazilika u Vizama-Nezakciju)²⁸ i naročito u arhitekturi VI. st., kada su mnogo plošnije lezene izrazito dekorativni elemenat,²⁹ iako dolaze naravno u obzir i južno-jadranski utjecaji i lombardska arhitektura iz Italije.³⁰ Napomenuo bih još, da se ukrasni slijepi lukovi javljaju u Istri i na Kvarnerskim otocima još na ovim romaničkim objektima: rotunda kod duvna u Kopru, Sv. Lovro kod Savudrije i Sv. Petar u Osoru.³¹

Crkva sv. Tome na podnožju istoimenog brežuljka, tik uz samu prugu Rovinj-Kanfanar, u suštini je trobrodna crkva s izbočenim apsidama: srednja je ravenskog tipa, t. j. peterokutna na vanjskoj i polukružna na unutrašnjoj strani, bočne su polukružne na obadvije strane. Crkva, koju stavljam u VI. st., bila je u visokom ili kasnom Srednjem vijeku porušena, pa je na mjestu srednjega broda izgrađena manja crkva; tada je zatvoren dosta veliki polukružni prozor u sredini zida apside, koji ide paralelno s pročeljem. Perimetralni zidovi bočnih lađa danas nisu vidljivi, dok su apside očuvane do 50 cm iznad današnje površine zemljišta. Predviđeni arheološki zahvat donijet će točan tlocrt ove zanimljive građevine.

III. SLUČAJNI NALAZI

1. *Groblja. Aerodrom kod Pule.* Kod planiranja zemljišta nađen je u junu mjesecu 1955. g. u neposrednoj blizini antikne urne od vapnenca kosturni grob, pačetrovno oblika, koji je bio obložen kamenim pločama. Azimut kostura je 40°. Grob je bio bez priloga. Vjerojatno ide u razdoblje Seobe naroda.

Polacine kod Ferenca (općina Višnjan). Kod kopanja boksitne jame 0669 uništeno je marta mjeseca 1955. god. 14 kosturnih grobova, koji su, sudeći po nađenim »sicilskim« naušnicama, pripadali bizantskim vojnicima-graničarima. U toku manjega iskapanja je u augustu mjesecu iste godine došao na vidjelo još jedan ovalni grob, u kome je nađen kostur djevojčice, pršljen u vidu pločice i željezna spona. U isto vrijeme otkriveni su zidovi starokršćan-

²⁸ AcM, vol. XXX, Poreč 1914, vidi tlocrt na tabli I.

²⁹ U mislima imam lezene na Eufrazijevim građevinama u Poreču, na bazilici Marije Formoze u Puli i crkvi sv. Mikule u Banjolama kod Pule i još nekim drugim objektima.

³⁰ Fr. Semi i P. Toesca vide u slijepim lukovima na rotundi kod duvna u Kopru utjecaje lombardske arhitekture (F. Semi, *L'arte in Istria*, Pula 1937, str. 106, 107; P. Toesca, *Storia dell'arte Italiana*, I, II Medioevo, f. II, Torino 1927, str. 541).

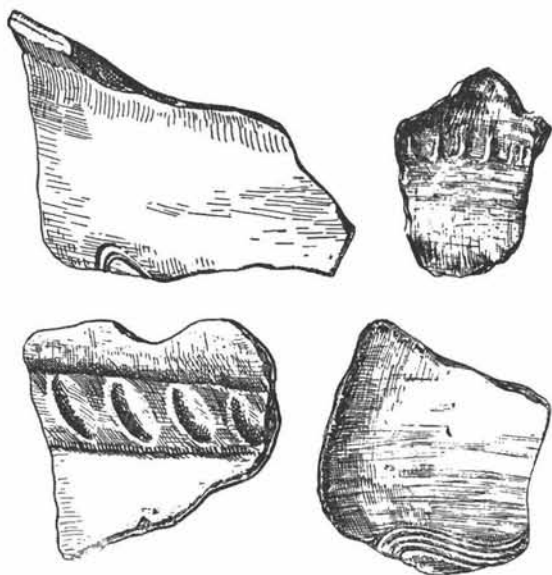
³¹ L. Karaman, *O umjetnosti Istre*, Historijski Zbornik, II, Zagreb 1949, str. 118.

Sl. 1. Korni dio preromaničke crkve u Starom Gočanu

Sl. 2. Ulomci ranosrednjovjekovne grnčarije iz utvrdenog naselja u Gospinjoj uvali na Brionima

Sl. 3. *Ulomci ranosrednjovjekovne грнčarije iz Muzibela kod Štinjana*

Sl. 4. *Izgled groba 9 u Čelegi kod Novigrada poslije njegovog izoliranja (a) i poslije skidanja poklopnih ploča i očišćenja kostura (b)*

Sl. 5. U živu skalu usječena grobnica br. 9
ispred crkve sv. Elizeja u Fažani

Sl. 6. Pavimentalni mozaik u apsidi crkve
sv. Mikule u Puli

Sl. 7. *Ulomak križa s osnovom, koja je ukrašena pleternim ukrasom. Nalazište: Pula, kompleks samostanskih građevina oko bazilike Marije Formoze*

Sl. 8. Kapitel iz Pule, Medulinska ul. 22

Sl. 9. Pleterna skulptura iz Šikića (a) i Šišana (b)

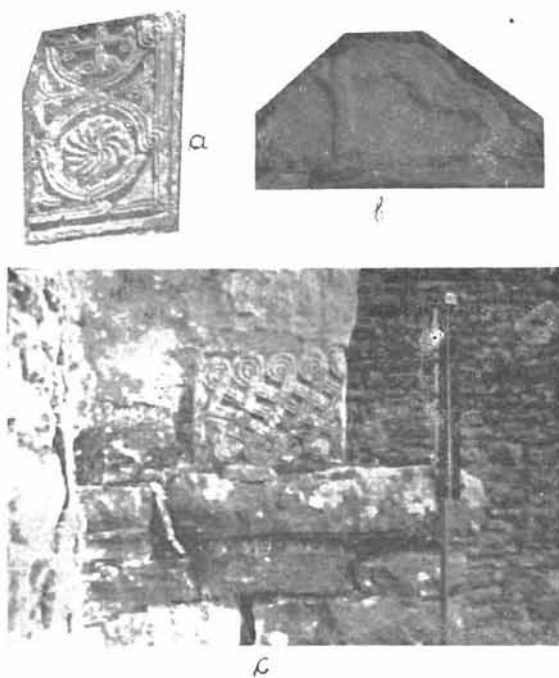
Sl. 10. *Pleterna skulptura iz Galežane*

Sl. 11. Pregrada iz crkve sv. Lovre kod Šijane

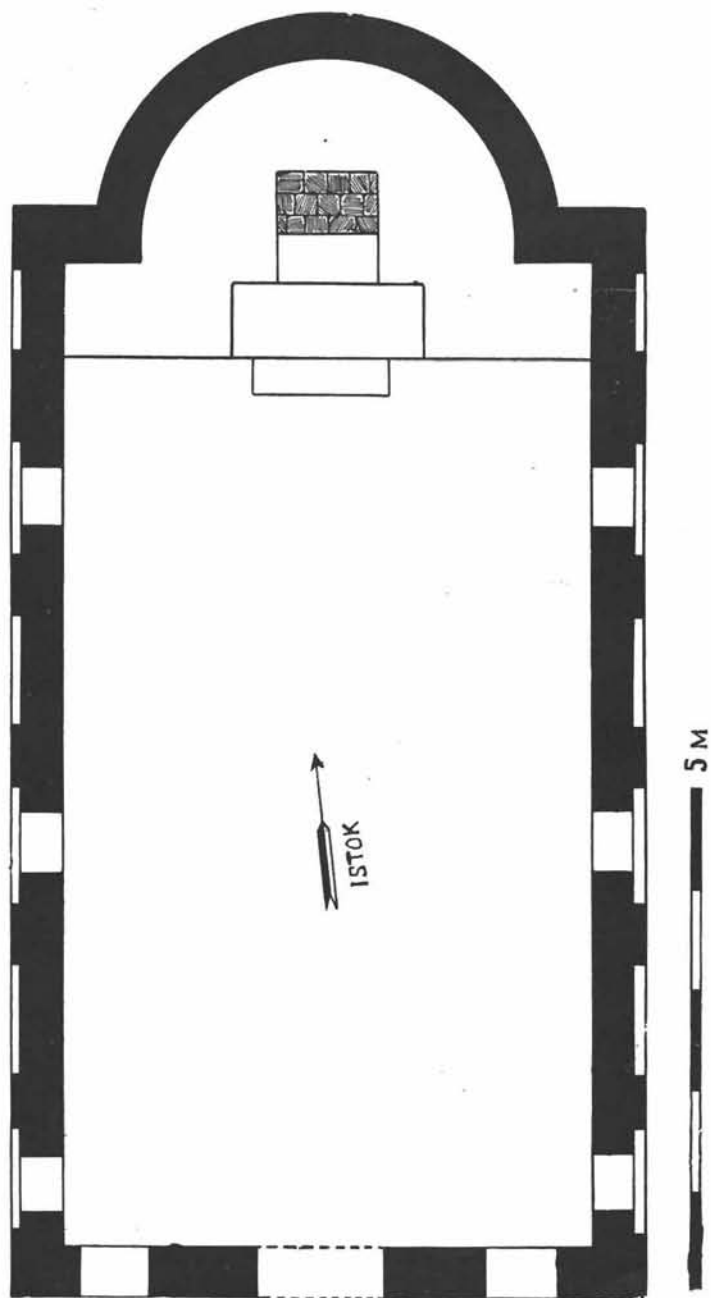
Sl. 12. Dijelovi crkvenog pokućstva iz Fiorana kod Fažane

Sl. 13. *Spomenici ranosrednjovjekovne skulpture iz sv. Lucije kod Vodnjana (a), Rogatice (b) i Dvagrada (c)*

Sl. 14. *Crkva sv. Andrije u Korajbi (a) i pilastar s pleternim ukrasom (b)*

Sl. 15. *Tlocrt crkve sv. Krištofa kod Rovinja*

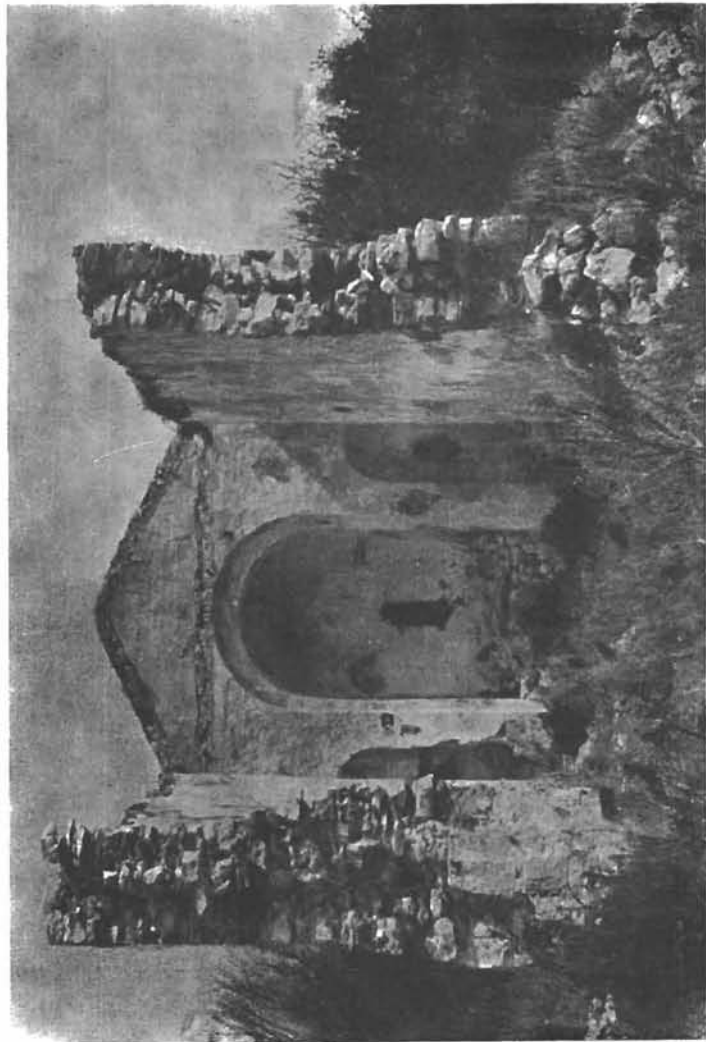

Sl. 16. Pročelje crkve sv. Krištofa kod Rovinja

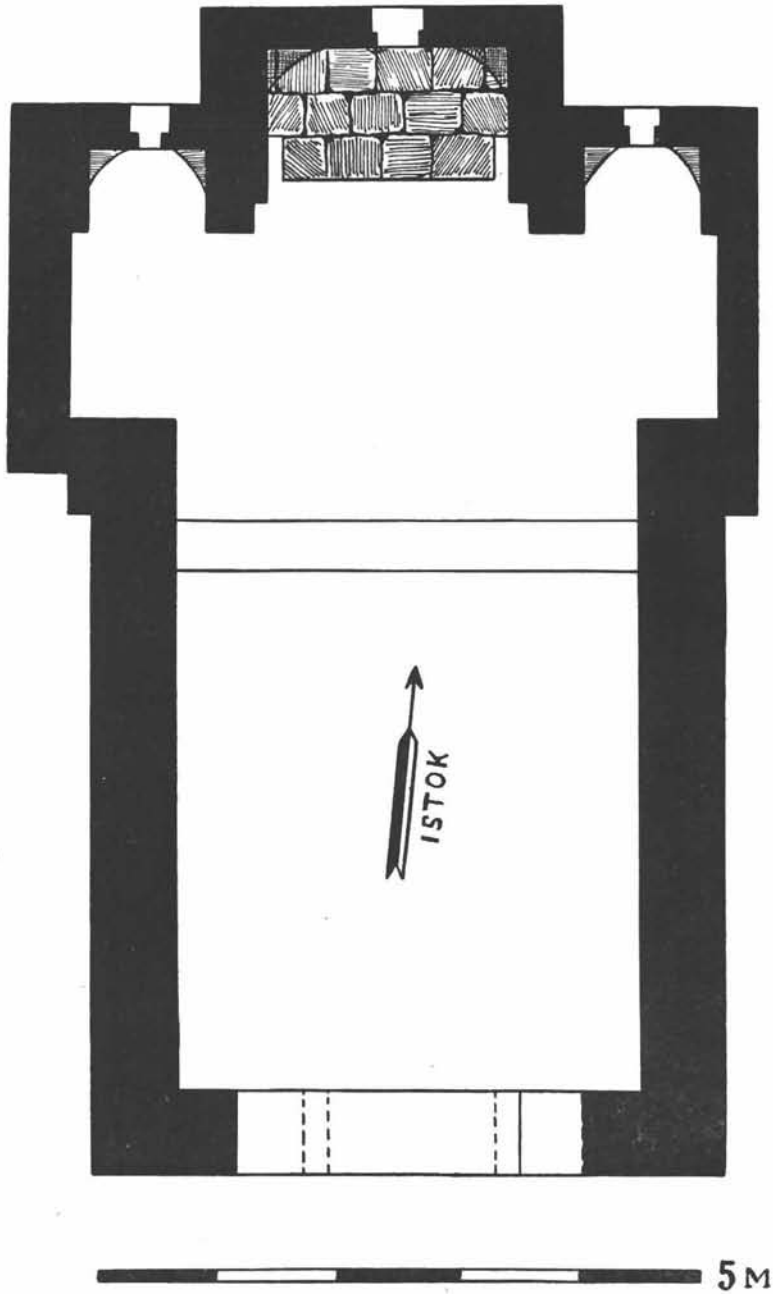

Sl. 17. Vanjska površina lijevoga bočnog zida crkve sv. Krištofa kod Rovinja

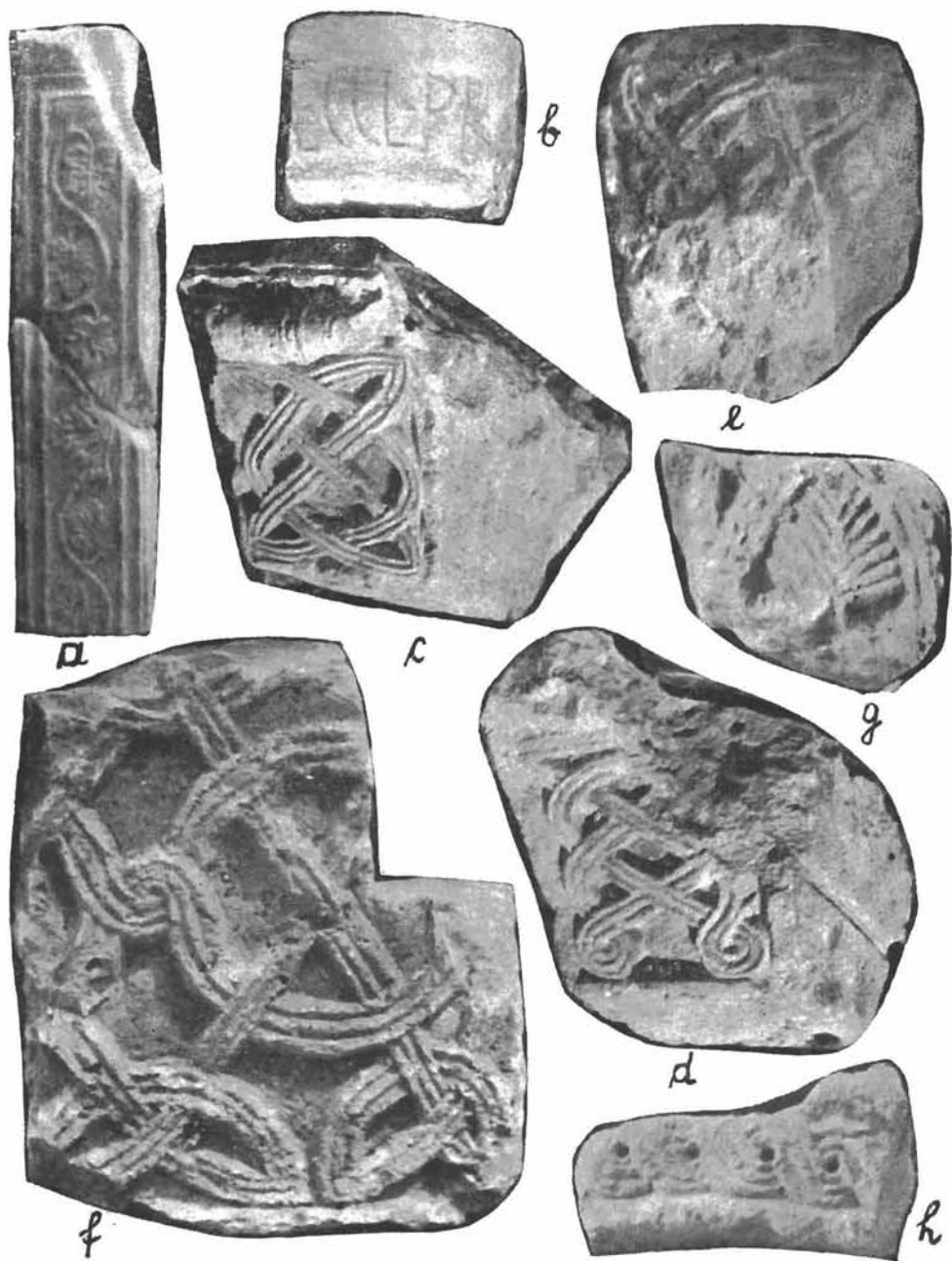
B. MARUŠIĆ: *Djelatnost srednjovjekovnog odjela Arheol. muzeja Istre u Puli*

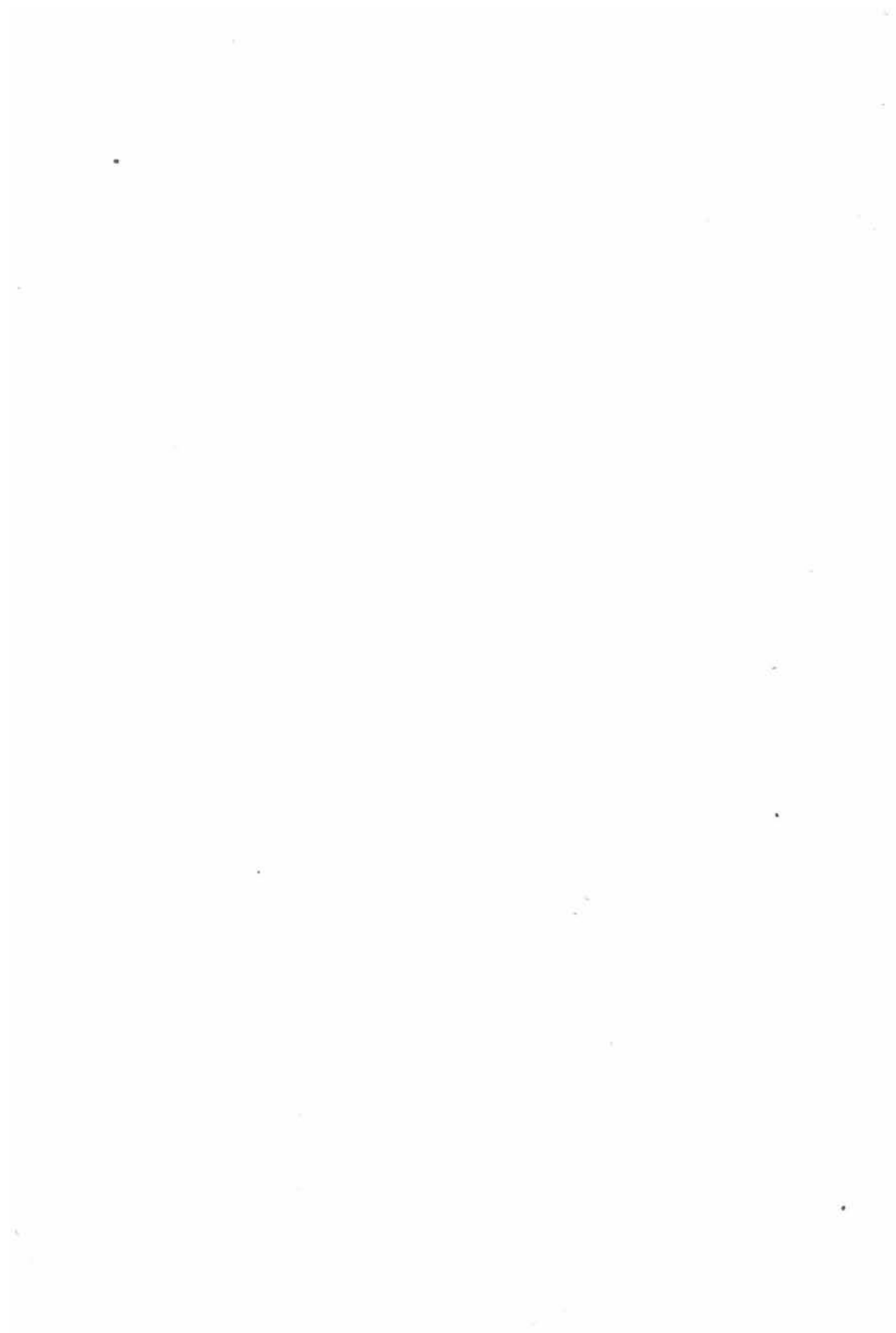
Sl. 19. *Unutrašnjost crkve sv. Fame kod Rovinja*

Sl. 18. Tlocrt crkve sv. Fume kod Rovinja

Sl. 20. (a-h) Spomenici ranosrednjovjekovne skulpture, nađeni u ruševinama u Puli
(ul. 1. maja br. 1)

ske (?), u tlocrtu skoro kvadratne građevine s eksedrom na zapadnoj strani, koja je bila građena u suhozidnoj tehnici i pokrivena antiknim krovnim ciglama.

Frančini kod Heka (općina Pazin). Kod kopanja jama za lozu nađeno je u proljeće 1955. god. 5 kosturnih grobova žminjskoga tipa. Grobovi su bili po izjavama seljaka bez priloga.³²

Betegenica kod Peroja (općina Vodnjan). Krajem maja 1956. god. naišao je seljak Ljubotina Dmitar iz Peroja na dva kosturna groba pačetvornog oblika, obložena kamenim pločama. Dok je jedan grob bio već spoliran, nađeni su u drugom grobu 2 brončane sljepoočnice i ogrlica od raznobojnih staklenih jagoda raznih oblika. Dna grobova bila su popločena. Između jednoga i drugoga groba iskopao sam još jedan grob, koji je bio bez kamene obloge. Kostur je ležao na pločama, uz donje ekstremitete nađene su jedna kasnoantikna amfora i jedna kasnoantikna vazica. Iznad kostura nalazio se sloj zemlje, na koji su bile položene kamene ploče. Mrtvaci su bili u grobove položeni tako, da su gledali prema istoku. Mislim, da grobovi idu u razdoblje Seobe naroda.

2. *Skulptura*. Kod raščišćavanja ruševina u *ul. 1. Maja u Puli* nađeni su u mjesecu aprilu i maju 1956. god. ovi spomenici skulpture:

1. Dio starokršćanskoga pilastra (inv. br. S 3020, sl. 20a), koji je oštećen na dvije, odbijen na jednoj i zaključen na jednoj strani. Mramor. Prednja i zadnja strana uokvirene su raščlanjenim okvirom. Prednja strana ukrašena je talasastom zaobljenom viticom, od koje se naizmjenično odvaja 5 lozinih listova; srednji list postavljen je tako, da pokriva viticu. Ukrasni motiv listova izveden je jako nježno, skoro filigranski, jer se listovi jedva primjetno izdvajaju od osnovnog polja, na koje je ukras postavljen. Očuvana visina pilastra je 71 cm, širina 17 cm, debljina 10 cm. Vrijeme izrade: VI. st.

2. Odlomak u prijesjeku ovalnog stupa (inv. br. 3021) s kapitelom, od vapnenca. Kapitel ispunjen je s četiri stilizirana akantova lista, kojih rubovi nisu postavljeni tako oštro na osnovno polje kao kod kapitela iz Fiorana. Visina stupa s kapitelom je 30 cm, veličina donje strane stupa je 16 cm × 18 cm, veličina gornje horizontalne površine kapitela je 16 cm × 22 cm. Vrijeme izrade: VI., VII. st.

3. Dio u prijesjeku peterokutnoga luka (inv. br. 3022, sl. 20b), od mramora. Lice podijeljeno je na dva polja: gornje je ispunjeno malim jednakokrakim križem raširenih i zatvorenih krakova, donji s natpisom ECCL(ESIAE PR(ESBYTER). Majuskučna slova visoka su 4,5 cm. Očuvana širina grede je 14 cm, visina 12 cm, debljina 11 cm. Vrijeme izrade: VI. (?) st.

4. Pulvin od vapnenca (inv. br. 3023, sl. 20c, d). Na jednoj strani je malo oštećen. Ukrašen je s dva jednako velika troprutasta, nasuprot postavljena i isprepletana luka, koji su među sobom povezani, pa je prema tome ukras izveden u jednom potezu. Druga ukrašena strana ispunjena je troprutastim mrežastim pletenom, koji je pomoću petalja u donjim uglovima izveden u jednom potezu. Na gornjoj strani su ukrasna polja zaključena valjkom, koji je povezan s tri troprutaste trake. Veličina donje horizontalne površine je

³² O nalazu obavijestio je AMI dr. Vj. Bratulić, ravnatelj Jadranskog Instituta u Rijeci.

18 cm × 18 cm, veličina gornje horizontalne površine je 20 cm × 51 cm, visina pulvina je 21 cm. Vrijeme izrade: IX., X. st.

5. Polovina pulvina (inv. br. 3024, sl. 20e), od vapnenca, koji je oštećen na donjoj strani. Ukrašen je dvoprutastim mrežastim pleterom. Veličina donje horizontalne površine je 10 cm × 13 cm, očuvana veličina gornje horizontalne površine je 20 cm × 25 cm, očuvana visina 14 cm.

6. Ulomak pregradne ploče (inv. br. S 3025, sl. 20f), od vapnenca. Cjelovita je na jednoj strani, odbijena na ostalim stranama. Ploča je ukrašena troprutastim kružno-čvornim pleterom, koji je isprepleten s dvije dijagonalno postavljene cik-cak tekuće trake, koje prave na zaokretima motiv perca. Veličina odlomka je 32 cm × 38 cm, debljina 11 cm. Vrijeme izrade: IX., X. st.

7. Ulomak sa sviju strana odbijene grede (inv. br. S 3026, sl. 20g), od vapnenca. Ukrašena je troprutastim lukovima, koji su ispunjeni palminim listovima. Veličina ulomka je 17 cm × 20 cm, debljina 12 cm. Vrijeme izrade: IX., X. st.

8. Ulomak luka (inv. br. S 3027, sl. 20h), od vapnenca. Odbijen je na lijevoj i desnoj strani, oštećen na gornjoj strani. Lice ispunjeno je s dvije talasaste troprutaste trake, koje se među sobom isprepleću; u zavijucima su svrdlom izdubene rupice. U sredini donje strane nalazi se ostatak olovom pričvršćene željezne kuke. Očuvana širina grede je 16 cm, očuvana visina 9 cm, debljina 11,5 cm. Vrijeme izrade: početak IX. st.

Kojoj su crkvi pripadali opisani spomenici skulpture? Po mjestu nalaza dolaze u obzir ovi objekti: starokršćanska bazilika, koja se nalazila negdje u blizini romaničko-gotičke crkve sv. Franje,³³ sv. Mikula, građevina iz VI. st. i bazilika Marije Formoze, koja ide isto tako u VI. st. Dok ne znamo o prvom objektu gotovo ništa i možemo čak sumnjati, da je uopće postojao, upotrebljavana su ostala dva sve do dolaska Francuza (Sv. Mikula) odnosno do XVII. st. (Marija Formoza), pa je najvjerojatnije, da su njima i pripadali pronađeni arhitektonski ulomci.

³³ F. Forlati, *La chiesa ed il chiostro di San Francesco in Pola*, AeM, vol. XLI, Poreč 1929, str. 268., s ostalom literaturom.

STIPE GUNJAČA

RAD MUZEJA HRVATSKIH STARINA U GOD. 1954.

Ove godine rad se više usmjerio na istraživanje terena u dolini Cetine i Krke i nije bilo bitnih promjena u unutrašnjem životu muzeja, osim što je nastala izmjena u personalu tim, što je administrativni činovnik Marija Tralić-Čulić prešla u drugu ustanovu, a pod konac godine napustio nas je klesar restaurator Petar Marović, čime je radu na restauriranju spomenika nanesen osjetljiv gubitak. Na rad u muzej povratio se Josip Bartulović, koji je prije rata bio preparator ovoga muzeja u Kninu.

Pitanje izgradnje nove muzejske zgrade ostaje i dalje najtežim problemom ove ustanove, a ove godine nije se za gradnju dobilo nikakva kredita. Napredak se osjetio samo u tome, što je prof. arh. M. Kauzlarić konkretno pristupio izradi idejnog nacrtu.

Međutim, ustupanjem građevnog zemljišta dobivene su i prizemne poslovne prostorije na njemu, pa je uprava muzeja u suglasnosti s nadležnim administrativnim faktorima, kao i u sporazumu s mjesnom Narodnom vlasti odlučila, da izvuče predmete na javu na taj način, da se te prostorije poprave za pripremno postavljanje predmeta i da se tu smjeste radne prostorije personala, koji bi prvi put poslije 1941. god. bio direktno povezan s predmetima. Pri tom pripremanju za definitivnu postavu predmeta u novoj zgradi bio bi otvoren pristup posjetiteljima, te bi naš problem bio popularniji, što bi vjerojatno pospješilo izgradnju. Gradski narodni odbor je pružio prvu pomoć za popravak prostorija u iznosu od 500.000 Din, ali teškoća je u tome, što teren i prostorije još uvijek drže poduzeća »Materijal« i »Vinalko« za svoje praktične potrebe unatoč tomu, što im je dat otkaz. Jugoslavenska akademija dodijelila je iznos od Din 200.000 za djelomično čišćenje ruševnog materijala sa gradilišta, što se izvršilo, a kasnije smo iskoristili prigodu, da se materijal besplatno odvozio za nasipanje obale. Koncem godine »Materijal« je ipak ispraznio dvije prostorije, te smo ih stali adaptirati za kancelariju i laboratorij.

REDOVNA ARHEOLOŠKA ISKAPANJA

Godine 1954. nastavilo se po peti put iskapanjem kod crkve sv. Spasa u vrelu Cetine. Pretražio se jugozapadni dio nekropole, gdje su pronađena još 143 groba, većinom iz kasnijeg Srednjeg vijeka. Bilo je i grobnih priloga: prstenja, naušnica i ostruga, a pronašao se i pokoji fragment s pleternom plastikom. Tim su iskapanja na ovoj nekropoli uglavnom završena. Kako je staro groblje i danas u funkciji i skoro sve posuto recentnijim grobovima, to nismo mogli pretražiti neposrednu okolicu tih grobova i time u cijelosti zadovoljiti arheološkom momentu sistematičnosti, pa se ne može isključiti, da se koji ulomak crkvenog namještaja ne krije kao spolij u kamenim obložnicama recentnih grobova ili možda u prostoj zemlji u njihovoj neposrednoj blizini. Pored toga preostale su dvije manje lakune, što će se istražiti prigodom predstojećih daljih iskapanja na drugim položajima u ovom selu. Grob pod velikim stećkom u obliku sarkofaga na sjeveroistočnom dijelu groblja nije pretražen, jer navodni vlasnici Vukovići nisu svi sporazumni da se grob dira, iako se s druge strane tvrdi, da tu nitko njihov nije pokopan. Budući da su druga dva groba pod velikim stećcima dali priloga, morat će se naći načina, da se i taj grob istraži.

Za vrijeme iskapanja na nekropoli pretražili smo i grob na humčiću pod stećkom na lokalitetu Bare kod Pločatog mosta. Raka je bila obzidana obložnicama, uzglavnicom i donožnicom od prostih ploča, a priloga u njemu nije bilo.

Isto tako smo iskoristili prigodu te tragali za naseljem, kojemu je pripadala ona velika nekropola kod crkve sv. Spasa. U radnji »Topografska pitanja na teritoriju stare Cetinske županije s ubikacijom Setovije i Tiluriuma (Split, 1937)« dokazao sam, da je nekropola morala pripadati naselju srednjovjekovne Vrlike, koja se nije nalazila na današnjem položaju, nego baš u ovom selu. Istraživanju položaja stare Vrlike pomogla je ocjena u odnosu postojeće crkve s naseljem. Pošli smo sa pretpostavkom, da je crkva sv. Spasa smještena na taj način, da je naselje moralo gledati njeno lice, pa se pristupilo istraživanju na njivama, koje stoje sučelice crkvi. Interesantno je, da se njive sjeverozapadno od crkve danas zovu »Pivnice«, što je vjerojatno u vezi s reminiscencijom na staro naselje. Napravila su se istodobno dva pokusna rova: jedan na Pivnicama na njivi Dušana Četnika, a drugi pedesetak metara južnije na njivi Jovana Milaša. Prvi rov na njivi Dušana Četnika pokazao je jako crnu zemlju, ali to je bio veoma tanak sloj nad lapornim živcem, i tu, osim kojeg ulomka opeke, nije nađeno ništa, a na njivi Jovana Milaša ušlo se u trag temeljima dvaju zdanja. Preostaci su bili zidani grubim kamenjem, koje je spojeno glinom. Iako ja zahvat premalen, da bi se na osnovu njega moglo s punom sigurnošću tvrditi, da se ušlo u trag staroj Vrlici, ipak možemo to držati najvjerojatnijim, jer dosada nijedna druga kombinacija nema ne samo veće, nego nikakve nade.

U radovima na ovogodišnjoj kampanji sudjelovali su: J. Grabovac, B. Petrić, D. Jelovina i pisac ovih redaka.

IZVANREDNA ARHEOLOŠKA ISKAPANJA

U pretprošlom i prošlom broju časopisa izvijestili smo o potrebi zaštitnog iskapanja u dolini gornjeg toka rijeke Cetine na sektoru artificijelnog jezera Peruče, te smo iznijeli i rezultate reambulacije. Srpnja ove godine muzej je dobio vanredan kredit od 2.000.000 Din od Drž. sekretarijata za poslove narodne privrede NRH, kao pomoć za prvu etapu arheološkog istraživanja na tom području. Uprava ovoga muzeja pozvala je na suradnju Arheološki muzej u Splitu, koji je u reambulaciju delegirao kustosa M. Nikolancija, a u istraživanje dra. B. Gabričevića i prof. Ivana Marovića, pa su se tako vršila kombinirana iskapanja na više položaja.

Radom smo započeli dana 18. VIII. i uzeli najnižu točku na brani blizu vrela Peruče, pritoke Cetine, pa smo dalje pošli uzvodno uz Cetinu. Pritom nismo zahvatili položaje kako su dolazili redom, nego smo istraživali one lokalitete, na kojima su se iskapanja mogla vršiti bez naknade štete privatnim vlasnicima, pa su se u prvi plan uzeli: javni pašnjaci, groblja i pustopoljine, a zatim površine s obranim plodinama. Tako su momentano ostali neistraženi privatni posjedi s trajnom kulturom, na koje dolazi red, kad ih investitor ekspropriira. Ovdje zasada navodimo samo položaje, na kojima se iskapalo:

1. Oko vrela Peruče, pritoke Cetine, na četiri objekta: a) na Glavici, koje je vlasnik Ante Jukić, b) u vinogradu Mile Kelave, c) na Jukića brigu i d) na raznim segmentima rimskog vodovoda od izvora Peruče do nove brane na Cetini.

2. U Maljkovu, na sedam položaja, od kojih su četiri na odlomku Ribarića, i to: Gradine, Greblje, Mijaljuša i Plavšina ograda a ostali kod kuće Frane Bilandžića, u vinogradu Ivana Budimira i na »Turskoj kuli«.

3. U Otišiću, odlomak Draga kod kuće Stojsavljevića.

4. U Dabru kod crkve sv. Jovana, na Crkvini i na Liovića njivi koja se nalazi između prednja dva položaja.

5. U gornjim Koljanima, odlomak Dragovića na položaju starog manastira uz vrelo Dragovića, na Crkvini u seoskom groblju i u Pećini iznad spomenutog vrela.

6. U donjim Koljanima nekropola sa stećcima kod Zagorčevih kuća.

7. U Podosoju, naselju iz rimskog doba pod Stražinama.

Ovogodišnja kampanja završila se početkom prosinca. Vrijeme od nepuna četiri mjeseca bilo bi prekratko, da se u njemu obradi sav taj posao, čemu se ne bi moglo odoljeti, da nije bila ekipa kombinirana od osoblja dvaju muzeja u Splitu, te se s potpunijom ekipom moglo zahvatiti više susjednih položaja. Tako su pri iskapanju triju položaja blizu vrela Peruče sudjelovali B. Petrić, J. Grabovac i D. Jelovina, a u Ribariću, Maljkovu i Dabru Grabovac i Petrić, dok nam se u Koljanima opet pridružio D. Jelovina. Radovima je rukovodio pisac ovih redaka. Gdje se očekivao kombinirani nalaz iz prethrvatskog i hrvatskog doba, sudjelovali su i članovi iz drugog dijela ekipe, koja je inače radila na objektima iz prethrv. doba: dr. B. Gabričević na položajima u Ribariću i u Dragoviću, te I. Marović u Pećini iznad vrela Dragovića, u kojoj je vršio sav rad, pa im i ovdje hvala.

Ostalo je nekoliko nedokončanih radova, koje ćemo, nadamo se, nastaviti iduće godine, zatim prijeći na ostale položaje, koje smo naveli u prošlogodišnjem broju ovog časopisa, jer oklijevanja nema, budući da se radovi na podizanju brane na Perući užurbano nastavljaju. Kad se cjelokupan posao završi, dat će se opširniji izvještaj o nalazima, koji se tiču Srednjeg i Novoga vijeka, a o nalazima iz prethrvatskog doba izvijestit će članovi ekipe splitskog Arheološkog muzeja u svom glasilu.

OSTALA ISTRAŽIVANJA NA TERENU

1. Reambulacija terena u okolici Knina

U nakani da se pristupi sistematskom proučavanju terena, kako bi se ujedno pripremio materijal za izradu toliko potrebne arheološke karte srednjovjekovnih položaja i nalaza, odlučili smo svake godine reambulirati teren, pa smo počeli okolicom Knina, koja je za početak najprikladnija, jer se u toj okolici najviše istraživalo, što svjedoče Marunove zabilješke, koje se najviše odnose na taj kraj. Te zabilješke treba ujedno i revidirati, budući da je od tog doba do danas nestalo mnogo elemenata i ljudi, uz koje su nalazi vezani. Da bi reambulacija bila kompletnija, pozvali smo dra. Matu Suića, direktora muzeja u Zadru, da obrađuje položaje i nalaze iz prethrvatskog doba. Ekipa, koju su pored spomenutog sačinjavali kustos ovog muzeja Julije Grabovac, i pisac ovih redaka, boravila je na terenu od 27. III. do 2. IV. 1954. i pregledala starohrvatske arheološke položaje u Plavnu, Otonu, Benderu, Radučiću, Pađenama i Golubiću.

2. Reambulacija terena u Đevrskama

Za reambulacije u Radučiću obaviješteni smo, da je trasa željezničke pruge Zadar-Knin prosjekla starinsko groblje. Stevan Ardelić, sinovac dugogodišnjeg povjerenika Hrv. starinarskog društva Vladimira, doveo nas je na položaj, koji se nalazi sjeverozapadno od malog trgovišta Đevrsaka, i tu smo zaista vidjeli u usjeku, s obje strane pruge, tri prosječena groba. Radnici su nam ispričali, da je u usjeku bilo više grobova i da su ih uništili unatoč tome, što je dr. Suić na vrijeme upozorio ing. Zelenskog, da ga obavijesti, ako se izgradnjom pruge naide na kakve starine.

S južne strane usjeka, a 30 m pred njim, nalazi se ograda zvana »Pod krst« zato što se prije okupacije na vrhu jedne gomile nalazio kasnosrednjovjekovni krst, koji su za okupacije srušili Talijani, a on se danas nalazi oboren. Svugdje naokolo vide se učelci, a seljaci pričaju, da se groblje proteže naširoko s obje strane pruge, što se i po prosječenim grobovima vidi. Inače postoji tradicija, da je tu u blizini nekoć postojala crkva, koje se tragovi ne naziru.

Podalje, do 1500 m sjeverno od Đevrsaka uz put, koji vodi u Dobropoljce, nalazi se položaj zvan »Brijeg«, na kojemu se nalazi sedamdeset stećaka. Tu je g. 1904. iskapao Vlado Ardelić, ali posao nije okončao. Na tom položaju

nalazi se i maltera, pa se priča, da je tu također bila crkva, a inače cijeli položaj naliči na veliki prethistorijski tumulus.

Zapadno od Crkvovih kuća na čestici Vlade Ležajića Petrova, pronašao je g. 1950. vlasnik šest grobova, koji su prema njegovu iskazivanju bili različita oblika, kod nekih nije bilo pokrivala, neki su bili pokriveni pločama, a svi su imali obložnice. U jednom grobu pronašao se nožić, koji je uništilo vlasnikovo dijete, a u drugom grobu našao se novac, koji je svršio na isti način. Grobova na ovoj čestici ima još, a također i na susjednim česticama Bože Crvaka i Save Bjelanovića.

Istočno od kuće Vlade Ležajića nalazi se plitki humak od pijeska zvan »Sadina«, koji je u sredini visok 2 m, a radius mu se kreće oko 25 m. Za jedne njemačko-ustaške akcije g. 1944. ubijeno je sedmero seljaka, koji se nijesu mogli ukopati u seosko groblje, jer su tu bili četnici, pa su ih pokopali na tom humku. Tom prigodom je Vlado Ležajić naišao na jedan stariji grob, te ga nije pretraživao, nego ga opet zatrpao. Grob je pri samom vrhu tog glavička.

Istočno od Ležajića, gdje je Vlado Ardalić svojedobno otkrivao starohrvatsku nekropolu, zapravo na njenu pristranku na njivi Orlovači vlasništva Milana Ležajića, gdje je također kopao Ardalić i nalazio naušnica i prstenja, prema pričanju seljaka ima još neistraženih grobova.

Na njivi »Široka« je g. 1906. Petar Ležajić pok. Filipa krčio i namjerio se na jedan grob, koji nitko još nije otvarao. Ta njiva se nalazi pod Ležajića kućama. Kod raskrsnice putova, kod kuće Seljačke radne zadruge nalazi se glomazan kasnosrednjovjekovni ili ranonovovjekovni križ usred ledine, na kojoj su se nekoć ukopavali nekršteni.

3. *Rekognosciranje terena u Veljanima i Kašiću*

Dne 13. XII. 1954. uputio sam se iz Zadra u društvu I. Petriciolija, da na terenu provjerim neke arheološko-topografske podatke, koje sam pobrao u Državnom arhivu u Zadru. Određeni podaci su se odnosili na sela Veljane i Kašić u tadašnjem kotaru Benkovac. Jedan podatak, u kojemu je stajalo označeno »porušena crkva« doveo nas je u Veljane, i tu smo konstatirali, da se on odnosi na još postojeće zidine crkve, koju u selu zovu sv. Petkom, a sagrađena je na preostacima iz doba rimske dominacije. Konstatirali smo, da se u neposrednoj blizini te crkve nalazi i nekropola.

Isto tako nas je jedan podatak doveo na položaj sadašnje seoske crkve i groblja u susjednom selu Kašiću. No na licu mjesta nije se moglo opaziti nikakva traga srednjovjekovnim ostacima. Zatim smo stali ispitivati seljake, da li znaju za koji položaj, koji bi se nazivao prema već praksom utvrđenim pitanjima, koja sam im postavljao. Na to sam dobio odgovor od seljaka Vasilja Lakića, da u Kašiću ima jedan položaj, koji se zove »Mastirine« i on nas je odveo na lice mjesta. Taj položaj je na blagoj kosi blizu vrela zvanog »Širokovac« ispod kuća Višića. Na kraju te kose naziru se zaista prostrani tragovi ruševina, a ponegdje se razaznaje i površina kojeg zida. Duž cijele te kose ima grobova, a naročito na kontinuiranom položaju »Drač«, gdje se vidi kako više bedrenjača strše na površini. Tu smo doznali, da je pred dvije

godine učitelj Mladen Ivanišević sa dacima stao dirati grobove, od čega se vidio i trag. Nije poznato, da li je što našao u njima. Takvi grobovi se poznaju i na seoskom putu, koji vodi u Suhovare na položaju zvanom Razbojine.

Na terenu smo doznali, da ima grobova i blizu bunara »Katinovac«.

Ako dopuste mogućnosti, vršit će se iskapanja u Veljanima kod spomenute crkve, a istom zgodom i u Kašiću u »Mastirini«, pa sam za tu prigodu ostavio dalja rekognosciranja terena u ovom kraju.

NABAVA PRONAĐENIH ARHEOLOŠKIH PREDMETA

Pored rezultata pronađenih redovitim i izvanrednim iskapanjem, prispjelo je ove godine u muzej i nekoliko predmeta, koji su slučajno nađeni.

1. *Slatine na Čiovu*. Dva ulomka dekorirana pleternom plastikom pronašao je g. Davor Domančić, asistent konzervator u Splitu u Slatinama na otoku Čiovu na položaju, gdje tradicija vezuje postojanje crkve sv. Petra (gl. o tome prilog Lovre Katića u prethodnom broju ovog časopisa). Oba ulomka je donio u muzej, na čemu mu i ovdje hvala.

2. *Solin*. Mramorni ulomak s pleternom plastikom pronašao je pisac ovih redaka kod starohrvatske crkve u Gradini u Solinu i donio ga u muzej.

3. *Cetina*. Ilija Četnik Dušanov pronašao je u gromili ispod nekropole sv. Spasa 2 šiljka od koplja i jedan ključ, te je to prodao Muzeju.

4. *Potrvlje kod Sinja*. Konjičić Ivan pok. Mate prodao je Muzeju trojagodnu naušnicu, koju je pronašao na položaju Gradine.

5. *Biskupija kod Knina*. Todor Popović, našao je na svojoj njivi koju je traktor preorao, jedan prsten, jedan šiljak od strelice i tri kamena fragmenta, te je prodao Muzeju. Ta njiva nalazi se 200 m daleko od poznatog nalazišta »Crkvine«.

6. *U Rižinicama* je bio ostavljen na površini pilastar s pleternom plastikom, koji je bio jako izložen oštećenju od atmosferilija, te je prenesen u Muzej.

Te kao i naredne slučajne nalaze objavit ćemo u posebnoj radnji u jednom od idućih brojeva ovog časopisa.